

ISSN 0350–185x
UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LXVIII

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Даринка Горџиан-Премк, др Рајна Драјићевић,
др Најда Иванова, др Александар Лома, др Алина В. Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Предраг Пипер,
др Слободан Реметић, др Андреј Н. Собољев, др Живојин Сџанојчић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Викџор Фридман*

Главни уредник

Предраг Пипер

БЕОГРАД
2012

РАДМИЛО Н. МАРОЈЕВИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику

РИЈЕЧИ С ДВОСТРУКИМ (ГЛАВНИМ И ПОБОЧНИМ) АКЦЕНТИМА**

ПРОЗОДИЈСКО-ИНТОНАЦИОНА ИНТЕРПРЕТАЦИЈА ТЕКСТА *ЛУЧЕ МИКРОКОЗМА*

У овом раду се разматра прозодијска и интонациона структура стиха спјева *Луча микрокозма* Петра II Петровића-Његоша, конкретно: учење о двоструким акцентима, тј. испитују се оне категорије ријечи које могу имати, ако нису наглашене, побочни акценат, а ако су наглашене – главни. Такву двоструку прозодијску природу могу имати личне, при својне, неке одређене (показне) и неке неодређене замјенице, неки облици помоћног (копулативног) глагола и полузначних (полукопулативних) глагола те неки основни бројеви. У чланку се уводи и образлаже појам сложене фонетске ријечи, која се састоји од једне главне фонетске ријечи и једне или више побочних фонетских ријечи, док се термин „побочни акценат“ користи у ширем значењу од уобичајеног. Поред тога, у раду се ближе одређује појам диверба у формалном и семантичком смислу.

Кључне ријечи: акценти (метрички и неметрички, главни и побочни), фонетска ријеч (проста и сложена, главна и побочна), ријечи с двоструким акцентима, диверби (формални, семантички).

0. Увод

0.1. У овом раду се, на материјалу Његошевог спјева *Луча микрокозма*, разматра проблем ријечи које могу у једном контексту носити главни акценат, а у другом споредни (побочни), као и неколико других питања која су с тим основним проблемом тијесно по-

---

* radmilo@mail.ru

** Рад је урађен у оквиру пројекта 178014 *Динамика стилографије савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

везана (питање сложене фонетске ријечи те питање метричких и неметричких акцената у српском епском десетерцу). Централни предмет рада су, дакле, двоструки акценти, тј. ријечи које могу имати у једном значењу (или функционалној перспективи реченице) главни, а у другом – побочни акценат (3), уз указивање на претходна општа (1) и посебна (2) ауторова версолошка истраживања Луче микрокозма (у другој компоненти наслова спјева реконструирамо, поред главног, и побочни акценат /на префиксоиду/, а у првој дајемо предност узлазном акценту не искључујући ни силазни).

(1) Припремајући критичко издање Његошевог спјева *Луча микрокозма*, објавили смо први дио студије *Стих* Луче микрокозма, посвећен макроверсолошкој анализи спјева (МАРОЈЕВИЋ 2010), а о једној Његошевој версолошкој иновацији, могућој једносложности другог такта, расправљали смо у посебном раду (МАРОЈЕВИЋ 2009).

Критичко издање *Луче микрокозма* слиједи нашу претходну публикацију, критичко издање *Горског вијенца* с текстологијом (ПЕТРОВИЋ-ЊЕГОШ 2005), уз неколике новине, од којих је најважнија – акцентовани текст спјева.

Прозодијско-интонациона интерпретација текста риједак је поступак у српској издавачкој пракси и науци о стиху (примијењен је најприје у МАРОЈЕВИЋ 2006б: 52–54).

(2) Ова расправа припада серији истраживања „Прозодијско-интонациона интерпретација текста *Луче микрокозма*“. Посебан рад из ове серије посвећен је учењу о метричким константама (МАРОЈЕВИЋ 2011б), силабичким и тонским, српског епског десетерца на примјеру *Луче микрокозма*, посебно о онима у којима пјесник одступа од класичног, Вуковог и вуковског стиха, тако да се неке појаве могу посматрати као снажне ритмичке доминанте (или као ритмички курзив).

У посебним радовима из ове серије разматра се учење о версолошким опкорачењима (стиха, строфе, цезуре и такта) (МАРОЈЕВИЋ 2012) те појаве елипсе, инверзије, семантичке конгруенције и реченица с неконгруентним односно-посесивним обликом (МАРОЈЕВИЋ 2011г), као и учење о метричким акцентима (МАРОЈЕВИЋ 2011в). Ријечи с пуним лексичким значењем имају главне акценте – два узлазна, два силазна и послијеакценатску дужину. Ти акценти могу, међутим, бити метрички и неметрички. Метрички акценат је доминантни акценат у једном такту. Ријечи с неметричким акцентима обиљежавамо курзивом.

У посебном раду из серије „Прозодијско-интонациона интерпретација текста *Луче микрокозма*“ разматра се учење о побоч-

ним акцентима који карактеришу неке морфолошке категорије – граматичке врсте ријечи: везнике, рјечце, предлоге (и окамењени предлог [iǔd] у позицији префикса) те везничке ријечи, и неке творбене категорије – префиксоиде и прве компоненте сложеница и сраслица (МАРОЛЕВИЋ 2011а). У наведеним категоријама, осим везничких ријечи, побочни акценат се остварује селективно (неке граматичке ријечи и творбене категорије имају побочни акценат, а неке су без акцента). Упитно-односне замјенице увијек имају акценат, само што у упитним реченицама и зависним објекатским њихов акценат је главни, а у зависним атрибутивним – побочни.

(3) У овом раду из серије „Прозодијско-интонациона интерпретација текста *Луче микрокосма*“ разматра се учење о двоструким акцентима, тј. испитују се оне категорије ријечи које могу имати, ако нису наглашене, побочни акценат, а ако су наглашене – главни. Такву, двоструку прозодију могу имати личне [види т. 1], присвојне [види т. 2], неке одређене (показне) [види т. 3] и неке неодређене замјенице [види т. 4], неки облици помоћног (копулативног) глагола и полузначних (полукопулативних) глагола [види т. 5] те неки основни бројеви [види т. 6]. Те категорије ријечи, с могућом двоструком прозодијом, централни су предмет овога рада.

0.2. У овом, уводном поглављу расправе потребно је дати дефиницију појмова и разлоге коришћења неких лингвистичких термина који се у раду користе у друкчијем значењу од уобичајеног или под другим називом. То се тиче, прије свега, појмова и термина „проста/сложена фонетска ријеч“, које се раније нису разликовале јер су се ове друге посматрале само као ритмичке групе (1), и „побочни/главни акценат“, који су се и раније разликовали, али се овдје термини користе у ширем значењу од уобичајеног (2). Поред тога, потребно је објаснити појам и термин „диверб“, тим прије што се у једном типу дивербâ може појавити главни или побочни акценат у зависности од његове функције, а у другом типу побочни акценат друге компоненте трансформише се у главни (3).

(1) У чланку се, као терминолошка иновација, користи појам и термин *сложена фонетска ријеч*, која се састоји од једне главне фонетске ријечи и једне или више побочних фонетских ријечи. Може се поставити питање: каква је предност термина *сложена фонетска ријеч* у односу на постојеће (и рекло би се општеприхваћене) термине „говорни такт“ или „ритмичка група“ с обзиром на то да се фонетска ријеч тумачила управо као ријеч која има један акценат као своје главно својство (и којој се само прикључују ријечи без акцента, проклитике и енклитике)?

Говорни такт (или ритмичка група) јесте ритмичко-интонациона јединица која се може састојати од више ријечи с главним акцентом, тј. од више (простих или сложених) фонетских ријечи. Тако тротактни стих руских билина и српски епски десетерац као тротактни стих (како га ми тумачимо) могу у једном такту имати двије ријечи (рјеђе више) с главним акцентом, али је само један од тих акцената метрички.

Сложена фонетска ријеч има само један главни акценат и један (рјеђе више) побочних акцената, али ријеч с побочним акцентом не функционише самостално, него се обавезно „наслања“ на ријеч с главним акцентом. Показаћемо то на неколико примјера.

1° Предикативи, како смо ми ову специфичну врсту ријечи назвали (види подробније у МАРОЛЕВИЋ 2007б), имају статус побочне фонетске ријечи, а ријеч уз коју они стоје – статус главне фонетске ријечи у саставу сложене; на примјер у стиху *Горског вијенца: Хвала Бџу*, || йм̄а ли | вјѣштїц̄а^х? [ГВ 2173] реконструирамо сложену фонетску ријеч: ↓хв̄ала[^]бџу↓.

2° Побочни акценат на облику другог лица јединице императива реконструирамо, на примјер, у првом стиху Пјесме Мустај-кадије (која је у деветерцу): *Нѣ йлач мајко* || дѣлбер-|Фатїму – [ГВ 1855 (1)] те у десетерцима (основном стиху Горског вијенца): *йџаиш Марко* || твџѣга | Шарїна, [ГВ 1801]; *Бјѣж Кџмнене*, || з̄адр̄т̄а | дѣлијо, [ГВ 1842]; *Чџј народе*, || св̄й ск̄ините | к̄апе: [ГВ 2648]. – У свим наведеним примјерима се остварују сложене фонетске ријечи с главним акцентом на вокативу именице: ↓нѣйлач[^]мајко↓, ↓йџаиш[^]марко↓, ↓бјѣш[^]кџмнене↓, ↓чџј[^]народе↓. При том се у неким случајевима на редукованом облику императива појављује узлазни побочни акценат на посљедњем слогу (на шта смо указали послѣ критичког издања Горског вијенца и у раду МАРОЛЕВИЋ 2007а: 336–337). Навешћемо примјер из Горског вијенца: *Кџж влѣдико* || штџ ти вѣз̄їр | п̄ишѣ: [ГВ 1074]. Такав је и примјер из Мажуранићевог спјева Смрт Смаил-аге Ченгијића: *Кџж Бџџче* || кџлико би | м̄иш̄ах [СА 925].

3° Када би се облици интонационо одвојили од именице, постали би самосталне (просте) фонетске ријечи, али би се, у првом случају, умјесто предикатива реализовала именица, с узлазним главним акцентом: ↓хв̄ала↓бџе↓, а у другом случају, у посљедња два примјера, морао би се облик императива с редукованим наставком замијенити пуним обликом јер у простој фонетској ријечи узлазни акценат не би могао бити на посљедњем слогу: ↓кажи↓влѣдико↓,

↓ка́жи↓ба̀ўче↓. Наравно, интонациона пауза би се морала интерпункцијски обиљежити: Хва́ла, Бòже! Ка́жи, вла̀дико! Ка́жи, Ба̀ўче!

(2) Потребно је, затим, објаснити појмове и термине главни/побочни акценат који се у овом раду користе са унеколико друкчијим, ширим значењем од уобичајеног.

Појам двоструког акцента (главног и побочног) није уобичајен у србистици (а јесте у русистици) свакако и због тога што се прозодијски системи руског и српског језика знатно разликују. Због природе руског акцента, слог под акцентом у поређењу с неакцентованим слогом јасно се издваја и квантитетом, и висином тона, и напрегнутошћу, док слог под побочним акцентом заузима средишњи положај и јасно се разликује по наведеним параметрима и од слога под акцентом, и од неакцентованог слога. Ситуација у српском језику много је сложенија, између осталог зато што се акценти разликују по тону и по квантитету и што неакцентовани слог може имати дужину (у књижевном језику само послје акцента) – и што све те разлике по квантитету и по тону карактеришу и побочну фонетску ријеч.

У литератури о руском језику обично се разликују неакцентоване ријечи и ријечи са slabим акцентом („Безударные и слабоударяемые слова“ – наслов одјелка у ОСРЯ 1983: 681–682) и ријечи с побочним акцентом („Слова с побочным ударением“ – наслов наредног одјелка у ОСРЯ 1983: 683–684). Појам „побочное ударение“ и настао је да означи споредни акценат у ријечима које имају два акцента, а ми га шире користимо – у овом раду њиме означавамо слабији акценат у спојевима двију акцентогених ријечи. Али га тако не користимо само ми. У Ортоепском речнику руског језика и у одјелку „Безударные и слабоударяемые слова“ акценат у граматичким ријечима се назива – „побочное ударение“ (ОСРЯ 1983: 682) и на исти начин се обиљежава у обје категорије ријечи (знаком који је као краткоузлазни акценат у српском језику). У српском језику однос између акцената у групама ријечи зависи, прије свега, од семантичке компоненте, што је фонолошки релевантно, али у великој мјери и од темпа изговора и типа текста (проза, поезија, разговорни језик), што је релевантно само фонетски (и версолошки).

(3) Најзад, овдје треба да дамо и тумачење појма и термина *диверб* које је неопходно за разумијевање ауторових идеја у овом и другим радовима сродне тематике.

Термином *диверб* означавамо срастање, формално или само семантичко, двије ријечи у једну. Од два типа диверба онај први, у

коме друга компонента, уз фонетску редукцију, сраста с првом, читалац ће лакше разумјети: у питању су, на примјер, диверби **ћѐ** [h̃ɛ̃^ε] = *ће је*, **тѐ** [t̃ɛ̃^ε] = *ше је* и **ѐ** [ɛ̃^ε] = *е је*. У *Горском вијенцу* диверб **ћѐ** [h̃ɛ̃^ε] = *ће је* посвједочен је у двије функције – као упитни замјенички прилог срастао с копулом *је*, на примјер: А **ћѐ** [ah̃ɛ̃^ε] био Драшко поповићу? [ГВ 1384], који има главни акценат, и као односни замјенички прилог (везничка ријеч) срастао са копулом *је*: (већ вас вићу под сјајним покровом, чест-народност ће је воскреснула) и **ћѐ** [ih̃ɛ̃^ε] олтар на исток окренут [ГВ 2354], који има побочни акценат. У примјеру пак: (док ево ти једнога каваза) **ћѐ** [h̃ɛ̃^ε] од паше [òтпашѐ] за мене дошао [ГВ 2198] прва компонента диверба је везник. У *Лучи микрокозма* потврђена је само везничка ријеч **ћѐ**, у саставу диверба (замјенички облик полусрастао с обликом помоћног глагола), и она има побочни акценат:

525 **ћѐ** <ј>^ε кѹкѧње || и плѧч | òкруњено,
 526 **ћѐ** <ј>^ε вјѧнчѧна || глѹпòст | са тирјѧнством,
 279 **ћѐ** <ј>^ε вјѧнчѧно || биће | с зѧчѧтијем,
 1560 „[...] **ћѐ** <ј>^ε мрѧчношћу || сфѐра | ѹзбѹњена!“ –

У дивербу **ћѐ** [h̃ɛ̃^ε] = *ће је* у Његошевим пјесничким дјелима ми реконструирамо дифтоншки степен сажимања вокала (могућ је, наравно, и вокалски степен контракције). У везничким дивербима **тѐ** [t̃ɛ̃^ε] = *ше је* и **ѐ** [ɛ̃^ε] = *е је* могућ је само, и данас, само дифтоншки степен сажимања.

Други тип диверба, у коме се прва компонента елидира остајући у семантичкој структури док друга компонента трансформише побочни акценат у главни, сложеније је природе. Формално гледано, то су упитно-односне замјенице у функцији диверба (чија прва, лексички неизражена компонента има значење показне, а друга, лексички изражена – значење везничке ријечи): мнòм се сјѐћѧш **штò** (= ‘онога што’) си изгѹбио! (у 236. стиху *Луче микрокозма*); **кòга** (= ‘онај којега’) вјѧнчѧх на бесѧмрѧтије – (у 1017. стиху спјева); **штò** (= ‘то што’) се гòрдѧ нѧпријатељ дѧчѧ (у 1291. стиху *Луче*) [види т. 4.1].

0.3. Уводно поглавље расправе завршићемо са три напомене које се тичу прозодијске интерпретације и прозодијске реконструкције текста.

(1) У вези с побочним акцентима на једносложним везницима и рјечцама подсјетићемо на оно што смо истакли у претходном раду, у коме су иначе описани побочни акценти на граматичким ријечима: „Везник *ка* у значењу ‘како’ чува побочни акценат, док у значењу ‘као’ може бити потпуно атониран (осим ако се налази ис-

пред вокала), али га и у том случају обиљежавамо јер то неутрализовање има позициони (фонетски), а не фонолошки карактер. / [...] Везник *д̂а* испред акцентованог слога може неутрализовати свој побочни акценат, али га и у таквим случајевима обиљежавамо јер то неутрализовање има позициони (фонетски), а не фонолошки карактер. Иначе се он најбоље осјећа ако везник има енклитику“ (МАРОЈЕВИЋ 2011а: 106). Побочни акценат из истих разлога реконструирамо и на рјечци *д̂д̂: д̂д̂ н̂ијем̂ог̂ || ј̂едн̂ог̂ | н̂арјечија* (у 69. стиху *Луче микрокозма*); *д̂д̂ ј̂едн̂ога, || к̂ој̂и св̂е̂ | пр̂д̂нич̂е̂* – (у 276. стиху спјева) иако се он у тој позицији неутрализује.

Акценат на једносложној (побочној) фонетској ријечи добро се осјећа и кад наредна (главна) фонетска ријеч има проклитику. Тако стих *Горског вијенца* који у нашој интерпретацији гласи: *А ја шт̂о ћу, њ̂л и са к̂име̂ ћу: [ГВ 33]* (двокомпонентни везник *њ̂л* и у значењу ‘а и’) има на граматичкој ријечи *њ̂л* јасно изражен краткосилазни побочни акценат. Ми га зато реконструирамо и у примјеру: *њ̂л^u ђбоје || ј̂едно | р̂а̂д др̂уг̂ога.* (у 40. стиху *Луче микрокозма*), тим прије што се везник може реконструисати и с редукованим вокалом ^u у саставу (фонетског) дифтонга.

Није чудо што се наведени примјери и друкчије тумаче – у том смислу да је то чиста проклитичка позиција која не допушта акценте, па ни побочне, на два сусједна слога – кад се слично двојство у тумачењу среће и у русистици у интерпретацији исказа типа: *Сказ̂ал он.* Побочни акценат се на личној замјеници, кад она није наглашена, не ставља, али да је побочни акценат само неутрализован потврђује изостанак редукције.

(2) Познавалац акценатских прилика у говорима који су у (широј) основици српског књижевног језика констатоваће да је наше читање Његошевих дјела (овдје конкретно спјева *Луча микрокозма*) могућно, али да није – и једино могуће.

У вријеме кад је Његошев спјев написан српски књижевни језик је био, по тачној Бошковићевој дефиницији, више пред формирањем него у формирању. То се, наравно, односи и на прозодију. Зато не би било оправдано да се данашња прозодија књижевног језика, и кад би она била потпуно (и тачно) прописана (а није ни једно ни друго), примјењује на тај период развоја. Зато смо ми прибјегли методу прозодијске реконструкције, бирајући старије ликове, а пошто смо лоцирали Његошев пјеснички језик у источнохерцеговачке говоре сусједне са староцрногорским (четрдесетих година XIX вијека говор становника Његуша, досељеника из Херцеговине, њима је још

несумњиво припадао), прозодијску интерпретацију смо на њима и заснивали. Али како постоје извјесне акценатске разлике и у тим говорима, бирали смо оне ликове за које се основано може претпоставити да су карактерисали Његошев идиолект. То значи да наша интерпретација не изражава нашу сопствену акцентуацију (говор Никшићке Жупе) него је она у многим појединостима коригована ликовима из ширег подручја, које је Данило Вушовић описао под именом *источнохерцеговачки дијалекат*.

Показаћемо то на једном конкретном примјеру. Дужина вокала у првој фонетској ријечи, на глаголској копули у облику 3. лица множине: свј сѹ *дрѹгѹ* || краткòвидни | ѹми! (у 1070. стиху *Луче микрозма*) – у једним од поменутих говора се чува, у другима се не чува. Ми је реконструисамо јер је она у овим првим примарна (није аналошка), а у овим другим се секундарно изгубила. Именица *ум* чијим се обликом наведени стих завршава у говорима на територији Србије (и у књижевном језику кад се он ослања на те говоре) изговара се с дугосилазним акцентом: *ѹм* (ген. *ѹма*), па би множина, без обличког суфикса *-ов-*, гласила *ѹми*. Да је примарно слог био кратак, показују говорници који уз такве именичке акценте придјев изговарају без дужине, *бѹзуман* а не *бѹзѹман*. У Црној Гори (у говорима херцеговачког типа), Херцеговини и Босни именица има краткосилазни акценат у номинативу. Да је у генитиву (и у даљој промјени) акценат био краткоузлазни, показује изостанак преношења на предлог и кад се изговара краткосилазни акценат: *без ѹма*. Зато смо реконструисали акценатски тип *ѹм*, ген. *ѹма*, мн. *ѹми*.

(3) У акцентованом издању Његошевог спјева реконструисамо неке акценатске дублете који нису распрострањени на ширем српском дијалекатском простору, али јесу у подручју гдје лоцирамо Његошев пјеснички језик (источнохерцеговачки говори сусједни са староцрногорским). Ти примјери показују да је дошло до семантичке творбе (раздвајања вишезначне ријечи у хомониме), али је у некима семантичка творба праћена прозодијском, тј. преакцентуацијом, па је раздвајање вишезначне ријечи довело до појаве хомографа.

Тако се од редног броја, с прозодијом *ѹрвѹ*, одвојио придјев, с прозодијом *ѹрвѹ* (у значењу 'пређашњи, некадашњи' које га приближава замјеницама), али обје ријечи, и редни број и придјев у жеу смислу, имају главне акценте.

Друкчије је било раздвајање основног броја *јѹдан*, с главним акцентом, и замјенице *јѹдан* (у значењу 'неки'), с побочним акцентом. У неким падежним облицима не само по типу (главни/побочни ак-

ценат) него и по мјесту (акценат на основи/на наставку) разликује се број: с тѡбѡм *кѡме* || од једнѡга | слѡва (у 1179. стиху *Луче микрокозма*), у једнѡме || избїјајѹ | кљѹчу (у 690. стиху спјева) и замјеница: код једнѡга || ѡсточнїка | мѡлѡг (у 853. стиху *Луче*), на глїбљивѡм || једнѡме | брежѹљку (у 2067. стиху Његошевог спјева) [види и друге примјере у т. 4.2].

1. Личне и повратна замјеница

1.1. Личне и повратна замјеница могу имати главни акценат, при наглашавању, на примјер:

106 нѣмѡ *дѡна* || кѡѹ мї | желїмо

У комбинацији са замјеницом *сам* повратна замјеница има главни акценат у постпозицији:

6 *ѡн сам* сѡбѡм || чѹдо | сочїњѡвѡ.

432 вѡбразї || сѡми сѣбе | гѡнѣ

702 са кѡјѡм је || сѡм сѣбе | вјенчаѡ

1012 „[...] јѡ сам“, *кѡжѣ*, || „сѡм по сѣбе | бїѡ – [...]“

а побочни акценат у препозицији:

705 сѣбе сѡмѡм || на свѣтѡме | трѡну

1099 сѣбе сѡмѡг || и свѡје | пѡлкове:

1228 сѣбе сѡмѡг || и свѣ | легиѡне

1.2. Личне и повратна замјеница имају побочни акценат, ако нису наглашене, на примјер:

139 мї *смо* ѡскра || у смртнѹ | прѡшину,

140 мї *смо* лѹча || тѡмѡм | ѡбузѣта!

У овом случају личне замјенице могу имати, али само у дативу и акузативу без предлога, синонимичне облике без акцента (енклитике).

Посесивни генитив личне замјенице (само трећег лица), који је архаизам, и посесивни датив личних замјеница (свих лица), који се по значењу приближава енклитици, контекстуални су синоними присвојних замјеница [види т. 2].

Архаични посесивни генитив личне замјенице трећег лица:

35 *из њѣ* сїсѣ | гѡлѣ | и прѣлѣсѣнѣ,

39 *ѡли* ѡѣцу || рѡд њѣ | удовѡљства,

49 *ѡл дѡ* чѡвјек || на њѣ лїсту | чїтѡ

66 свѣ *њїх мїсли* || нѡједно | сѡбрѡне

увијек има побочни акценат (с тим што је он у 39. стиху метрички).

У неким случајевима, кад му је то за комплетирање силабичке структуре првог полустиха било потребно, пјесник користи пуне замјеничке облике, али с побочним акцентом, у значењу одговарајуће енклитике:

- 199 злѡћа њѡма || мрѡчѡ | ѡме Срѡба –
 232 сѡнѡ мѡни || зрѡка | пред ѡчѡма
 633 њѡј сѡ струје || кѡ прѡзрачнѡ | лѡче,
 913 „[...] сѡмо ѡѡѡби || јѡдан је | пѡдобан“,
 914 рѡче њѡму || твѡрац | свѡмогѡћѡ.
 1723 смѡрит сѡбе || у мрѡке | нѡ могѡ

У текстолошким напоменама указује се да (злѡћа) њѡма значи ‘(злоћа) им’, тј. њѡхова (злоћа), (сѡнѡ) мѡни – ‘(сину) ми’, њѡј (сѡ струје) – ‘(струје су) јој’, (сѡмо) ѡѡѡби (је) – ‘(само) ти (је)’, (рѡче) њѡму – ‘(рече) му’, а (смѡрит) сѡбе – ‘(смирит) се’.

2. Присвојне замјенице

2.1. Присвојне замјенице (и посесивна замјеница сваког лица) понашају се као и личне, с тим што су личне замјенице именичке, а присвојне придјевске. И оне могу имати главни акценат, при наглашавању, на примјер:

- 1015 кѡјѡ пѡчат || мѡј на лѡце | нѡсѡ.
 1110 прѡступнѡке || мѡј бѡч | накѡзује!

(с тим што је у 1015. стиху остварен ефекат опкорачења цезуре).

2.2. Присвојне замјенице, ако нису наглашене, имају побочни акценат, на примјер:

- Зѡкѡни сѡ || ѡпштѡга | пѡретка
 мѡј амѡнет || а жѡвѡт | прѡродѡ:
 дѡ ѡх пѡчнѡ || свѡ мѡровѡ | рѡшѡит,
 мѡја би се || сѡлнѡ | нѡ њѡх рѡка
 1135 оруѡжала || с ѡжѡснијем | гњѡјѡвом –

(с тим што је у 1132. стиху, на облику мѡј, акценат неметрички, а у 1134. стиху, на облику мѡја, као једином акценту у првом полустиху, метрички, па се остварује ефекат опкорачења цезуре).

3. Одређене замјенице

3.1. Показне замјенице као подврста одређених замјеница (према нашој класификацији) понашају се као и личне и присвојне, с

тим што су оне шире по синтаксичким функцијама (укључују замјеничке прилоге). При наглашавању, на примјер:

- 28   *āx òvō je || nājvišā | taina*
 30   *òvogā sū || y gròbu | kļūčevi!*

показна замјеница, уз ефекат супстантивизације, има главни акценат.

3.2. Ненаглашени облик показне замјенице, с побочним акцентом:

- 114   *òvōm mrāčnōm || obītēļu | vlādā*
 117   *Òvō grkō || nāsļedije | lūdskō*

има значење одређеног члана.

У комбинацији с повратном замјеницом [види примјере горе у т. 1] замјеница *сам* има побочни акценат у препозицији: **сām сòбōм** (у 6. стиху), **сāми сèбе** (у 432. стиху), **сām сèбе** (у 702. стиху), **сām по сèбе** (у 1012. стиху), а главни у постпозицији: **сèбе сāmōм** (у 705. стиху), **сèбе сāmōг** (у 1099. и 1228. стиху).

4. Неодређене замјенице

4.1. Неодређене замјенице, њихов основни тип, с рјечцом *не* у функцији префикса, имају само главни акценат. Побочни акценат може имати упитна замјеница у функцији неодређене, кад има значење које се у руском модификује помоћу постфикса *-то* (с тим што је у 25. стиху, као једини акценат у другом такту, тај акценат метрички):

- 25   *за нàказу || кàкву | таинственū,*

али се и у тој функцији реализује главни акценат, кад замјеница има значење које се у руском модификује помоћу постфикса *-нубудь*:

- 195   *и јòшиī кòга || ср̀бскòга | херòја,*
 804   *нèће ли је || кàко | ўхватīти.*

Главни акценат има упитна замјеница у функцији личне замјенице, уз ефекат супстантивизације:

- 1045   *сīдòгā кòло || шīд̄ је кòје | дāљē*

Главни акценат може имати упитна замјеница и кад има нијансу и узвичног и односног значења, као (ж. р.) *кàква* у 245. и *шīд̄* у 248. стиху (у овом посљедњем случају главни акценат је неметрички):

- „Пòј ми *дāклē* || бесāmртнā | твāри
 стра̀шнò *īвòје* || с нèба | пādēније
 и врēменò || твòје | заточēње

- у јудоли || тугѣ | њ жалости:
 245 каква те је || сїла | нечестивā
 дā сāгр^ујѣшїш || бдгу | превлāстила
 дā Вјѣчнбга || пōпирѣш | зāконе,
 шїд̄ је јārбст || бѣсмртнōга | твōрца
 нā зло швōје || толикō | ражѣгло –
 250 прїчāј мѣни || тўжнў швōју | сўдбу! [...]"

Главни акценат имају упитне замјенице у функцији диверба (чија прва, лексички неизражена компонента има значење показне, а друга, лексички изражена – значење везничке ријечи):

- 236 мнōм се сјѣћāш || штō си | изгўбио!
 1017 кōга вјѣнчах || на бесāмртије –
 1291 Шїд̄ се гōрдї || нѣпрїјатељ | дїчї

У 236. стиху диверб **штō** има значење 'онога што', у 1017. стиху диверб **кōга** – значење 'онај којега', а у 1291. стиху диверб **штō** – значење 'то што'. У свим примјерима остварен је, наравно, ефекат супстантивизације.

4.2. Побочни акценат има ријеч јѣдан у изразима са узајамно-повратним значењем типа јѣдан дрўгбга те ријеч дрўгї у изразима нїшта дрўгб, свї дрўгї:

- 40 āл^у дбоје || јѣдно | рāд дрўгбга.
 68 дрўгб нїшта || не прѣдстављајў ми
 1070 свї сў дрўгї || краткōвидни | ўми!

У сваком од ових израза она друга компонента – дрўгбга, нїшта, свї – има главни акценат. У 40. стиху облик јѣдно, као једина ријеч с акцентом у другом такту, има метрички акценат (иако је тај акценат побочни) па се остварује опкорачење границе између другог и трећег такта.

Лексема *јѣдан* има побочни акценат у значењу неодређеног члана:

- 69 дд нїјемōг || јѣднōг | нārјечија,
 111 У чōсј^ука је || јѣдан хрām | вōздвигнўт,
 144 кā свдд јѣдан || од твōјѣ | палātѣ

(с тим што је у 69. стиху тај побочни акценат, као једини акценат у другом такту, метрички).

У неким падежним облицима не само по типу (главни/побочни) него и по мјесту акцента (на основи / на наставку) разликује се замјеница *јѣдан*, с побочним акцентом и значењем 'неки' (у оном семантичком варијетету који се у руском модификује помоћу постфикса *-то*):

- 349 *ūyī* једнога || мѝра | вѝлико̀га;
 853 код једнога || ѝсточника | ма̀лѝг.
 2067 на глибљивѝм || једно̀ме | брежу̀љуку

и број *један*, који има главни акценат:

- 276 *дѝ* једно̀га [погледа], || *ко̀ји* свѝ | про̀ничѐ) –
 374 [погледи] једно̀га се || с мѝне | нѝ мица̀хѝ –
 1179 с то̀бѝм *ко̀ме* || од једно̀га | слѝва
 690 у једно̀ме || ѝзбѝјају | кљу̀чу.
 917 једно̀ме је || свѝ *ѝко̀рно* | мѝни
 1026 „*Он је* теби || једно̀ме | ѝзвѝстан. [...]“

Већ у ова два посљедња примјера облик ријечи *један*, с главним акцентом, поприма значење рјечце ‘само’, као и у примјеру:

- 1067 *ко̀га* кра̀је || *ја̀* један | по̀стижѝм –

Број *један*, с главним акцентом, може имати семантичку нијансу наглашавања ‘један једини’:

- 98 *сѝна* једно̀г || нѝ мож’ | вѝнчат *срѝћѝм*:

Лексема *један* има главни акценат и у значењу ‘исти’:

- 1314 ша̀р *сва̀који* || једнѐ | величѝнѐ,

Као број, и атрибутивно и супстантивно, лексема *један* има главни акценат и у сљедећим примјерима:

- 488 под једно̀м сѝ || *у̀ њ* кру̀но̀м | са̀бра̀не –
 913 са̀мо *ѝѝби* || један је | по̀добан“,
 915 „*Ја̀ сам* један || *ко̀ји* ства̀рат | мо̀гу [...]“
 1002 једнѝм *гласѝм* || ѝба | а̀рха̀нгела,
 1068 бѝ ти *бѝо* || са̀мо једна | то̀чка!
 1069 Ўм је са̀мо || један | без гра̀ницѐ –
 1320 вла̀дац *бѝо* || један | ѝкру̀њенѝ.
 1343 један са̀мо || *ѝѝѝ* неврѐдим | ѝста
 1968 *да̀* ни једна || на̀јма̀ња̀ | ча̀стица

Прозодѝјски (главни или побочни акценат) и семантички (значање броја ‘један једини’ или значење замјенице ‘неки’), лексема *један* диференцира се и као атрибут исте именице:

- 1233 *ко̀ји* те је || из једно̀г | а̀то̀ма
 408 *да̀* а̀то̀му || једно̀м | мѝслѝћѝму

(с тим што је у 408. стиху остварено фонетско-семантичко опкорачење цезуре ријечју која у контексту има побочни акценат).

Најзад, лексема *један* има главни акценат у прилошкој функцији: једно̀м (у 488. и 1593. стиху) и у комбинацији с постфиксом |зи|, који има функцију интензификације: у једно̀ји (у 1773. стиху).

5. Облици копулативног и полукопулативних глагола

5.1. Облици помоћног глагола *биѿи*, као и облици неких модалних глагола с непотпуним значењем као прве компоненте сложеног предиката, могу бити ненаглашени, с ослабљеним акцентом, на примјер:

- 164 *бѿ лʸ ова̀кѿ* || лице *нѐба* | сʸја̀ло?
 166 *бѿ л топлѿтѿ* || бла̀гѿст | позна̀вали?
 168 *бѿ лʸ ѹмови* || мо̀гли блѿстат | свʸјѿтлѿ?
 391 *Бѿ ли смѿѿла* || забу̀њенā | ду̀ша

5.2. Облици помоћног глагола могу бити и наглашени, с главним акцентом, на примјер:

- 920 *мра̀кѿ ца̀рство* || бѿ *ѿста̀ло* | вѿѿчно,
 921 *бѿ мѿрѿва̀** || чѝсло, | нѐпоња̀тно
 591 *А̀да ѿме* || бѿ *вѿѿчно* | ѿста̀ло
 1068 *бѿ ти бѿо* || са̀мо је́дна | то̀чка!
 1464 *Бѿ нѐсреѿѝњи* || морехо̀ци | прѿ̀ђе
 1604 *бѿ бѐздушѝ* || велѝкаш | са̀дѿва̀*

Облик *би* може бити, свакако, и енклитика, па би се тако, без икаквог акцента, да је ријеч о прози, могли прочитати фрагменти из стихова 920. (**мра̀кѿ ца̀рство би ѿста̀ло вѿѿчно*) и 591. (**А̀да ѿме би вѿѿчно ѿста̀ло*), али би такво читање нарушило цезуру, која је метричка константа десетерца (дакле, обавезно обиљежје стиха).

6. Основни бројеви

6.1. Бројеви у неким синтагматским спојевима имају ослабљен, побочни акценат, а у некима – главни. У конкретним примјерима из спјева граматичка функција главног и побочног акцента углавном је лексички распоређена. Ако се изузму устаљени, фразеологизирани изрази с главним акцентима чѿтир *кря̀ја* (у 477. стиху), два *ѿ̀бла* (у 1802. стиху), два *дни* (у 1481. стиху), три *дни* (у 2037. стиху) (посљедња два с преношењем акцента), број *два̀* (*двѿ̀је*) посвједочен је с побочним, а *ѿрѝ*, *чѿѿирѝ*, *ѿѿѝ* и *шѐси* – с главним акценатом; побочни акценат карактерише бројеве *ѿба* и *ѿ̀длу*, главни – *ѿбадвѿ̀је* и *ѿ̀ѿ*. Форма *ѿбѝје* има главни акценат не само у устаљеном, фразеологизираним изразу с ѿбʸјѿ *сѝра̀не* (у 1483. и 2024. стиху) него и при наглашавању:

- 1586 *дѿ ѿрѿ̀жа* || од *ѿбѝје* | вѿјске [сртноносним наостри ударом:]

6.2. Форма половину има побочни акценат кад на њој није логички нагласак:

1731 Мр̄ачнога је || полови́ну | ца̀рства [грозна зима вјечно следенила:]

а главни – при наглашавању:

1799 и свјѣтлости || свòдјē | полови́ну [свако врати под пламену круну.]

У 1731. стиху остварено је опкорачење границе између другог и трећег такта, а у 1799. стиху – опкорачење цезуре.

7. Закључак

7.1. У овом раду систематски су описани, на примјерима из *Луче микрокозма*, двоструки акценти, тј. ријечи које у српском језику могу имати главни или побочни акценат у зависности од семантичко-интонационих карактеристика контекста. Иначе је учење о побочним акцентима уведено у србистику у нашем критичком издању Горског вијенца. У предговору за то критичко издање истакли смо: „Систем од два силазна и два узлазна (главна) акцента проширује се побочним акцентима, који се реализују само у ријечи чија друга компонента већ има главни акценат или у синтагми са ријечју која има главни акценат“ (ПЕТРОВИЋ-ЊЕГОШ 2005: 7; ПЕТРОВИЋ-ЊЕГОШ 2004: 9). У наставку подробно је размотрен побочни краткосилазни, побочни краткоузлазни, побочни дугосилазни и побочни дугоузлазни акценат, према врстама и категоријама ријечи.

На основу анализе која је у овом раду изведена могу се извести закључци о метричким акцентима (1), о регулаторима појаве главног и побочног акцента (2) те о односу главних и побочних акцената према стилским и версификационим карактеристикама дјела (3).

(1) Што се тиче метричких и неметричких акцената у Његошев стиху (и епском десетерцу српском уопште), наша анализа потврђује да је то тротактни стих, при чему се један метрички акценат налази у првом, а два у другом полустиху (други полустих се, дакле, дијели на два такта). Ако се у стиху налази више акцената од броја предвиђеног метричком схемом, метрички је главни а не побочни акценат, а ако у такту има више главних акцената, метрички акценат се одређује према општим и посебним правилима која су описана у посебном раду (МАРОЈЕВИЋ 2011в). Кад би епски десетерац био трохејски стих, каквим се он често сматра, метрички акценат би био сваки акценат који пада на непарни слог, али Његошев десетерац нема чак ни трохејску тенденцију.

(2) На основу обимног, већ анализираног материјала (а који обухвата спјев у цјелини док су у раду наведени само илустративни примјери) могли би се извести одређени закључци о томе који су елементи пресудни за појављивање или изостајање побочних акцената. Видјели смо које врсте ријечи и који њихови морфолошки облици у спојевима двију акцентогених ријечи могу бити (али могу и не бити) носиоци главног или побочног (споредног) акцента, али би важно било одредити кад ће се та могућност остваривати а кад неће.

Најважнији регулатор појављивања или изостајања побочних акцената, нарочито у кругу личних, присвојних и показних замјеница, јесте функционална перспектива реченице (руски: актуальное членение предложения): кад је компонента логички наглашена, њен (потенцијални) побочни акценат трансформисаће се у главни. Поред тога, побочни акценат имаће лексема *јѣдан* у значењу неодређеног члана, а ненаглашени облици показних замјеница – у значењу одређеног члана.

(3) На питање да ли се уочене правилности односе само на конкретно дјело, епоху и конкретног пјесника, дакле на стил, или је ријеч о законитостима које су општег карактера и важе начелно за српски језик, може се одговорити сљедеће.

Све разлике које се могу уочити између Његошевог пјесничког стила и данашњег општеупотребног језика тичу се лексичких и граматичких архаизама и поетизама, а не специфичности употребе главног и побочног акцента у њима. То што архаични посесивни генитив личне замјенице трећег лица (на *њѣ* лѣсту, *њѣх* мѣсли) увијек има побочни акценат условљено је специфичним односом конгруентних облика (посесивних замјеница), са значењем одређености (наглашености), и неконгруентних облика, са значењем неодређености (ненаглашености). То што у неким случајевима пјесник користи пуне замјеничке облике, али с побочним акцентом, у значењу одговарајуће енклитике, условљено је силабичким разлозима, тј. потребама стиха, а не стилским разлозима. Па и ту је версификацијом условљен избор једне или друге могућности, а не њено постојање, јер се употреба пуних замјеничких облика с побочним акцентом у значењу енклитике среће и у разговорном функционалном стилу књижевног (стандардног) језика. Исто тако, наглашеност облика помоћног глагола *бѣ*, тј. употреба облика с главним акцентом а не енклитике, условљено је његовом позицијом на почетку стиха или на почетку другог полустиха (послије обавезне цезуре), док је у прозном тексту употреба једног или другог лика условљена само семантичким разлозима, тј. функционалном перспективом реченице.

7.2. У руском језику побочни акценти су описани у ортоепским рјечницима. Поменућемо онај најауторитативнији за изговор и акценат, у редакцији Р. И. Аванесова, у којем су, у прилогу на крају књиге („Сведения о произношении и ударении“), описане ријечи без акцента и са slabим акцентом [ОСРЯ 1983: 681–682; ОСРЯ 1997: 663–665] и ријечи с побочним акцентом [ОСРЯ 1983: 683–684; ОСРЯ 1997: 665–666].

(1) У литератури о побочним акцентима није разматрана граматичка функција руских побочних акцената; у њој је главна пажња поклоњена сложеним ријечима. А као што је тачно констатовано Н. С. Трубецки, руском језику, за разлику од њемачког, „неизвестно смысловозначительное ударение в сложном слове“ (Трубецкой 2000: 240): у том смислу у руском језику „второстепенное ударение фонологически несущественно“ (Трубецкой 2000: 240), тј. побочни акценат није фонолошки релевантан у сложеним ријечима (али јесте, као што смо ми показали, на синтагматском нивоу).

(2) Граматичка функција руских побочних акцената представљена је систематски само у нашој двотомној Граматици на руском језику (МАРОЕВИЧ 2001а; МАРОЕВИЧ 2001б), али без подробије објашњења.

(3) Граматичка функција побочних акцената у руском језику систематски је описана, опет: први пут, по врстама и категоријама ријечи а према примјерима који су у Граматици наведени, у посебном раду који је објављен и на српском (МАРОЈЕВИЋ 2006а), и на руском језику (МАРОЕВИЧ 2008).

7.3. У чланку *Учење о побочним акцентима и Вакернагелов закон о распореду енклитика* (МАРОЈЕВИЋ 2008), који је читан као реферат на XIV међународном конгресу слависта у Охриду, у првом његовом дијелу, ми смо размотрили сложену фонетску ријеч с побочним (другостепеним) акцентом на граматичкој компоненти у савременом српском и савременом руском језику. У другом и трећем дијелу чланка образложена је примјена Вакернагеловог закона о распореду енклитика на словенске језике и тзв. проклитичко-енклитички тип распореда енклитика у староновгородском дијалекту према учењу А. А. Зализњака.

(1) Сложена фонетска ријеч с побочним (другостепеним) акцентом на граматичкој компоненти (или на ријечи с могућом двоструком прозодијом, тј. на лексичко-граматичкој компоненти) постоји и у савременом српском, и у савременом руском језику. Разлика између двају савремених језика састоји се у томе што српски језик

има развијен систем енклитичких замјеничких и глаголских облика, па зато само он може послужити као модел прасловенске језичке ситуације при разматрању функционисања Вакернагеловог закона, док руски језик нема енклитичке варијанте пунозначних замјеничких и глаголских ријечи, па зато он нема тзв. проклитичко-енклитички тип распореда енклитика, како појаву нетачно именује А. А. Зализњак.

(2) Вакернагелов закон (види WACKERNAGEL 1892: 333–436), који у најопштијој формулацији гласи да су у старим индоевропским језицима енклитике (основног типа) распоређене тако да оне чине финални дио прве фонетске ријечи (= тактовске групе) фразе, примијенио је на словенски материјал Роман ЈАКОВСОН (ЈАКОВSON 1935; ЈАКОВSON 1971), а актуелизовао Андреј ЗАЛИЗНЯК у неколико својих расправа: најприје у расправи „К изучению языка берестяных грамот“ објављеној у публикацији новгородских записа на брезовој кори *Новгородские грамоты на бересте. (Из раскопок 1984–1989 гг.)* (Зализњак 1993: 280–308), синтетички у другом издању монографије *Древненовгородский диалект* (Зализњак 2004^а: 185–189), а затим у књизи о аутентичности *Слова о полку Игореве* (Зализњак 2004б: 44–72). Своје учење о енклитикама у староруском језику Зализњак је, на проширеној грађи, изложио и у књизи *Древнерусские энклитики* (Зализњак 2008). Споран је у тим Зализњаковим радовима тзв. проклитичко-енклитички тип распореда енклитика.

(3) Распоред енклитика у српском језику, као живом моделу прасловенске ситуације, уноси битне корекције у Зализњаково тумачење стања у староновгородском дијалекту – и уопште у теорију о распореду енклитика у старим (и новим) индоевропским језицима. Учење о побочним акцентима и о њиховој граматичкој функцији потврдило је да се не може говорити о проклитичко-енклитичком типу распореда енклитика ни у српском језику, ни у староновгородском дијалекту: енклитике се не везују за проклитику него за ријеч с побочним акцентом (подробније види у претходном нашем раду посвећеном компонентама које могу имати само побочни акценат /МАРОЛЕВИЋ 2011а/ и у радовима који се тамо цитирају). Распоређивање замјеничких и глаголских енклитика у српском језику подробно је описано у монографији о реду ријечи у реченици (Поповић 2004: 283–364), гдје је дата и историја питања о Вакернагеловом учењу о распореду енклитика и коментарисани погледи Ј. Вакернагела и Р. Јаковсона (Поповић 2004: 283, нап.).

Цијирана лијерайџура

- ГВ: Петар II Петровић-Његош. *Горски вијенац*. Критичко издање. У редакцији Радмила Маројевића. – Цит. по ПЕТРОВИЋ-ЊЕГОШ 2005.
- ЗАЛИЗНЯК, А. А. „К изучению языка берестяных грамот.“ *Новгородские грамоты на бересте. (Из раскопок 1984–1989 гг.)* / В. Л. Янин, А. А. Зализняк. Москва: Наука, 1993, с. 191–321.
- ЗАЛИЗНЯК, А. А. *Древненовгородский диалект*. – Второе издание, переработанное с учетом материала находок 1995–2003 гг. Москва: Языки славянских культур, 2004а.
- ЗАЛИЗНЯК, А. А. „Слово о полку Игореве“: *Взгляд лингвиста*. Москва: Языки славянских культур, 2004б.
- ЗАЛИЗНЯК, А. А. *Древнерусские энклитики*. Москва: Языки славянских культур, 2008.
- МАРОЕВИЧ, Радмило. *Русская грамматика: Сопоставительная грамматика русского и сербского языков с историческими комментариями*. В двух томах. Том I. *Типология. Фонология. Морфология имени*. Москва–Белград, 2001а.
- МАРОЕВИЧ, Радмило. *Русская грамматика: Сопоставительная грамматика русского и сербского языков с историческими комментариями*. В двух томах. Том II. *Морфология глагола. Синтаксис. Теория перевода*. Москва–Белград, 2001б.
- МАРОЕВИЧ, Радмило. „Грамматическая функция побочных ударений в русском языке.“ *Научные доклады высшей школы. Филологические науки* № 3 (Москва, 2008), с. 109–118.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. „Грамагичка функција побочних акцената у руском језику.“ *Сйудије срйске и словенске*: Серија I. *Срйски језик* XI, св. 1–2 (Београд, 2006а), стр. 37–50.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. „Стих и версолосшка реконструкција ’Жалостне пѣсанце племените Асан-агинице’.“ *Радови* / Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, бр. 9 (2006б), стр. 13–57.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. „О наставном програму српског језика као страног.“ *Срйски као сйрани језик у йеорији и йракси*: Зборник радова / Уредник Милорад Дешић. Београд, 2007а, стр. 325–339.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. „Предикативи у српском језику у систему врста ријечи.“ *Радови* / Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, бр. 10 (2007б), стр. 13–45.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. „Учење о побочним акцентима и Вакернагелов закон о распореду енклитика.“ *Зборник Маийице срйске за слависйику* 73 (2008), стр. 267–281.

- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. „О могућој једнословности другог такта у српском епском десетерцу.“ *Стил* бр. 8 (Београд, 2009), стр. 219–224.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. „Стих *Луче микрокозма*: Макроверсолоншка анализа.“ *Зборник Мајнице српске за књижевности и језик* бр. 58 (2010), стр. 67–109.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. „Ријечи с побочним акцентима. Прозодијско-интонациона интерпретација текста *Луче микрокозма*.“ *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* књ. LIV/1 (2011а), стр. 101–114.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. „Прозодијско-интонациона интерпретација текста *Луче микрокозма*: Метричке константе.“ *Гласник Одјељења умјетности / Црногорска академија наука и умјетности*, књ. 29 (Подгорица, 2011б), стр. 51–61.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило. „Метрички и неметрички акценти (прозодијско-интонациона интерпретација текста *Луче микрокозма*.“ *Стил* бр. 10 (Београд, 2011в), стр. 169–176.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило Н. „Пјесничка творба и поетска синтакса Његошева у *Лучи микрокозма*.“ *Творци српског књижевног језика*. Зборник радова / Уредили Весна Матовић и Миодраг Матицки. Београд: Вукова задужбина, Институт за књижевност и уметност, 2011г, стр. 119–133.
- МАРОЈЕВИЋ, Радмило Н. „Прозодијско-интонациона интерпретација текста *Луче микрокозма*: Версолоншка опкорачења.“ *Гласник Одјељења умјетности / Црногорска академија наука и умјетности*, књ. 30 (Подгорица, 2012), стр. 25–42.
- ПЕТРОВИЋ-ЊЕГОШ, Петар II. *Горски вијенац*. Критичко издање. / Приредио Радмило Маројевић. Београд: Фонд истине, 2004.
- ПЕТРОВИЋ-ЊЕГОШ, Петар II. *Горски вијенац*. Критичко издање. Текстологија. / Редакција и коментар Радмило Маројевић. Подгорица: ЦИД, 2005.
- ОСРЯ 1983: *Орфоэпический словарь русского языка: Произношение, ударение, грамматические формы* / Под ред. Р. И. Аванесова. Москва, 1983.
- ОСРЯ 1997: *Орфоэпический словарь русского языка: Произношение, ударение, грамматические формы* / Под ред. Р. И. Аванесова. [5-е изд., испр. и доп. Москва, 1989]. 6-е изд., стереотип. Москва, 1997.
- СА: Мажуранић, Иван. *Смрт Сmail-аге Ченгијића*. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмило Маројевић. Подгорица: ЦИД. [У припреми].
- ТРУБЕЦКОЙ, Н. С. *Основы фонологии* / Перевод с немецкого А. А. Холодовича. Редакция С. Д. Кацнельсона. Послесловие А. А. Реформатского. – 2-е изд. Москва, 2000.
- ПОПОВИЋ, Љубомир. *Ред речи у реченици*. – 2. изд. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2004.

ЈАКОВСОН, Роман. „Les enclitiques slaves.“ *Atti del III congresso internazionale dei linguisti*, Firenze, 1935.

ЈАКОВСОН, Роман. *Selected Writings*. Vol. II. The Hague–Paris, 1971, p. 16–22.

ВАКЕРНАГЕЛ, Јакоб. „Über ein Gesetz der indogermanischen Wortstellung.“ *Indogermanische Forschungen*, Band I (Strassburg, 1892), S. 333–436.

Резюме

Р. Н. Мароевич

СЛОВА С ДВОЙНЫМИ УДАРЕНИЯМИ

(ПРОСОДИЧЕСКО-ИНТОНАЦИОННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ТЕКСТА ПОЭМЫ «ЛУЧ МИКРОКОЗМА» ПЕТРА НЕГОША)

В настоящей статье рассматривается просодическая и интонационная структура стиха поэмы «Луч микрокозма» Петра Негоша, в частности: ударения (метрические и неметрические, главные и побочные). В статье вводится и обосновывается понятие сложного фонетического слова, состоящего из одного главного фонетического слова и одного или более побочных фонетических слов.

В монографическом исследовании, составной частью которого является настоящая статья, рассматриваются вопросы лингвистической и стиховедческой интерпретации побочных ударений в сербском и русском языках, а именно: а) место побочных ударений в просодической системе исследуемых языков и б) метрическая и ритмическая функция побочных ударений в сербском и русском фольклоре и художественной литературе.

Ключевые слова: метрические и неметрические ударения, главные и побочные ударения, простое фонетическое слово, сложное фонетическое слово, главное фонетическое слово, побочное фонетическое слово, слова с двойными ударениями.